

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ECONOMIC TOOLS FOR ENSURING FOOD AND ENERGY SECURITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Стаття присвячена актуальному питанню забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки територіальних громад України в умовах повномасштабної війни. Аналізуються економічні інструменти, які застосовуються для підтримки аграрного сектору та енергетики, а також розглядаються перспективи розвитку цих галузей. Дослідження підкреслює важливість розвитку виробництва біопалив як ефективного способу забезпечення енергетичної незалежності країни та стимулювання розвитку сільського господарства. Автори пропонують ряд заходів для підтримки цього напрямку, таких як створення сприятливих умов для інвестування, забезпечення доступу до фінансування та технологій для малих і середніх підприємств, а також впровадження енергоефективних технологій. Крім того, у статті наголошується на необхідності посилення ролі територіальних громад у забезпеченні продовольчої та енергетичної безпеки. Автори зазначають, що делегування повноважень громадам, забезпечення їх фінансовими ресурсами та надання експертної підтримки дозволить підвищити ефективність використання ресурсів та забезпечити більшу прозорість.

Ключові слова: продовольча безпека, енергетична безпека, територіальні громади, воєнний стан, економічні інструменти, сільське господарство, енергетика, біопаливо, сталий розвиток.

The article is devoted to the urgent issue of ensuring food and energy security of the territorial communities of Ukraine in the conditions of a full-scale war. The economic instruments that are used to support the agricultural sector and the energy industry are analyzed, as well as the prospects for the development of these industries are considered. The study emphasizes the importance of developing biofuel production as an effective way to ensure the country's energy independence and stimulate the development of agriculture. The authors propose a number of measures to support this direction, such as creating favorable conditions for investment, ensuring access to financing and technology for small and medium-sized enterprises, as well as the introduction of energy-efficient technologies. In addition, the article emphasizes the need to strengthen the role of territorial communities in ensuring food and energy security. The authors note that delegating authority to communities, providing them with financial resources and providing expert support will improve the efficiency of resource use and ensure greater transparency. The results of the research can be used for the development of state policy in the field of ensuring food and energy security, as well as for the development of programs to support territorial communities. The obtained conclusions will be useful for state authorities, local governments, scientists and business representatives who are interested in solving problems related to food and energy security of Ukraine. It has been proven that ensuring food and energy security of territorial communities under martial law is one of the most important tasks for Ukraine. The analysis of the applied economic instruments indicates a comprehensive approach, which includes both direct support to the agricultural sector and the energy industry, as well as regulatory measures. However, in order to achieve sustainable results, it is necessary to strengthen the coordination of efforts at all levels of government, expand the use of innovative technologies and intensify cooperation with international partners. Special attention should be paid to the development of rural areas, support of small and medium-sized businesses, as well as implementation of energy-efficient solutions. It was determined that the development of biofuel production is an important direction of ensuring Ukraine's energy security and contributes to achieving the goals of sustainable development. With the help of a set of measures aimed at supporting this sector, Ukraine can not only reduce its dependence on energy imports, but also create new opportunities for economic growth and improvement of the environmental situation.

Key words: food security, energy security, territorial communities, martial law, economic instruments, agriculture, energy, biofuels, sustainable development.

УДК 351.863:338.246.88]366

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.13-27>

Пронько Л.М.¹

к.е.н., доцент,

Вінницький національний аграрний університет

Недобейко С.Д.²

Вінницький національний аграрний університет

Pronko Liudmyla

Vinnitsia National Agrarian University

Nedobeiko Serhii

Vinnitsia National Agrarian University

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах повномасштабної війни територіальні громади України зіштовхуються з гострими проблемами забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки. Існуючі механізми державної підтримки часто виявляються недостатніми для вирішення цих завдань, що зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні і наукові положення забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки (далі – ОТГ) закладені в роботах таких

науковців, як Фурман І.В. [3; 5; 6], Ревкової А.В. [4], Гонтарука Я.В. [7], Токарчук Д.М. [8], Підвальної О.Г. [9], Колесник Т.В. [10], Шинкарук Л.В. [11], які в своїй науковій роботі розглядали особливості управління територіальними громадами в умовах воєнного стану, зазначаючи, що сучасні стан сільських територій вимагає забезпечення їх енергетичної та продовольчої безпеки шляхом розробки державних програм підтримки та стимулювання.

Формулювання цілей статті. Стаття присвячена дослідженню економічних інструментів забезпечення продовольчої та енергетичної

¹ ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5633-901X>

² ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-6691-9930>

безпеки територіальних громад в умовах воєнного стану та розробка стратегічних напрямів державної підтримки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах повномасштабної війни забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки є одним з найважливіших завдань для України.

Слід зауважити, що попередні дослідження свідчать, що необхідним для створення передумов розвитку сільських територій є удосконалення системи формування та використання людського капіталу сільських територій, а саме необхідно планувати з урахуванням тенденцій їхнього соціально-економічного розвитку, а також підходів до організації місцевого самоуправління та бюджетних можливостей об'єднаної територіальної громади [1, с. 274].

Пріоритетність відтворення людського капіталу й залучення його в індустріальні економічні відносини потребує врахування тієї обставини, що природа технологічної політики в умовах глобального сучасного тренду базується на домінантності людини, як визначального інституціонального суб'єкта [2, с. 79].

Стимулювання розвитку саме людського потенціалу дасть можливість нарощувати тренд розвитку високотехнологічних виробництв в сфері біоенергетики насамперед за рахунок використання виробничого та розвитку інтелектуального потенціалу трудових ресурсів малих та середніх аграрних формувань.

В загальному доцільним вбачаються твердження І. Фурман яка зазначає, що дослідження проблем державного регулювання розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану є актуальним та має важливе значення для забезпечення продовольчої безпеки України [3].

В той же час погоджуємося з думкою А. Ревкової, яка зазначає необхідність створення сприятливих умов для розвитку малих переробних підприємств на базі фермерських господарств для переробки сільськогосподарської продукції за рахунок проведення навчальних тренінгів на базі асоціації сільськогосподарських дорадчих служб при проведенні начальних тренінгів [4].

В загальному доцільними є пропозиції І. Фурман в тому, що основними напрямками вдосконалення управління територіальними громадами мають включати наступні заходи з розвитку системи соціальної підтримки населення постраждалого від військових дій шляхом надання фінансової та соціальної підтримки в сфері створення малих переробних підприємств АПК [5, с. 124].

Ефективність функціонування локального рівня адміністративно-територіального устрою передбачає існування тісного взаємозв'язку між суб'єктами територіальної громади і ресурсами, які формуються в рамках локальних відтворювальних

циклів – фінансові, матеріальні, адміністративні, духовні, людські, природні [6, с. 60].

Погоджуємося з думкою Я. Гонтарука, що одним з напрямів розвитку територіальних громад має стати розробка заходів з реалізації виробництва біопалив шляхом державного стимулювання розвитку альтернативної енергетики та збільшенням штрафних санкцій за викиди відходів промисловості [7, с. 208].

В той же час дослідження Д. Токарчук свідчать, що сільські територіальні громади потребують особливої уваги у вирішенні проблем накопичення відходів і невідкладної допомоги у розробці місцевих програм управління ними. Проблема є відсутність досвіду в органах місцевого самоврядування щодо розробки стратегій і програм щодо менеджменту відходів, брак знань щодо європейських стандартів у цій сфері, необізнаність щодо прогресивних технологій рециклінгу й використання енергетичного потенціалу відходів [8, с. 35].

Державне регулювання розвитку територіальних громад регіонів відповідно до парадигми нового регіоналізму набуло великого значення у зв'язку із завданнями щодо захисту територіальної цілісності країни і стабілізації соціально-економічної ситуації на усіх рівнях. В умовах воєнного стану основні напрямки державної регіональної політики передбачають відновлення інфраструктури, збалансування демографічних процесів, підтримку підприємства і стимулювання економічного зростання у територіальних громадах і регіонах [9, с. 153].

Як зазначає Т. Колесник, досить актуальним для поліпшення функціонування соціально-економічного механізму аграрного розвитку є вдосконалення системи державного планування розвитку агропродовольчої сфери національної економіки з орієнтацією на забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки [10, с. 119].

На сьогодні в Україні застосовується комплекс економічних інструментів для забезпечення продовольчої безпеки територіальних громад, що полягають в прямій підтримці аграрного сектору, регулюванні цін на продовольчі товари, підтримці розвитку переробних підприємств та створенні резервів продовольства (табл. 1).

На жаль дані інструменти не в повній мірі можуть мінімізувати наслідки воєнного стану та забезпечити швидку адаптацію підприємств до сучасних умов господарювання

В той же час комплекс економічних інструментів для забезпечення енергетичної безпеки територіальних громад включає в себе підтримку видобутку та виробництва енергоресурсів, формування програм енергоефективності та впровадження енергоефективних технологій, створення резервів палива, стимулювання розвитку енергетичної інфраструктури та диверсифікацію джерел енергопостачання (табл. 2).

Таблиця 1

Економічні інструменти забезпечення продовольчої безпеки територіальних громад

Інструмент	Форма реалізації
Пряма підтримка аграрного сектору	Програма «єПідтримка»: фермери отримують прямі виплати для компенсації витрат на паливо, добрива та інші ресурси. Це дозволяє підтримувати виробництво сільськогосподарської продукції та стабілізувати ціни на продовольчі товари. Кредитування за пільговими ставками: держава гарантує кредити для аграрних підприємств, що дозволяє їм фінансувати посівні кампанії та інші необхідні заходи. Страхування сільськогосподарських культур: держава частково компенсує витрати фермерів на страхування врожаю від воєнних ризиків.
Регулювання цін на продовольчі товари	Обмеження експорту деяких видів продовольства: впровадження квот або заборон на експорт з метою забезпечення внутрішнього ринку. Підтримка виробництва та переробки сільськогосподарської продукції: створення умов для збільшення виробництва продуктів харчування на внутрішньому ринку.
Підтримка розвитку переробної промисловості	Інвестиційні програми: спрямовані на модернізацію та розширення виробничих потужностей підприємств харчової промисловості. Співпраця з аграрними кооперативами: створення ланцюжків доданої вартості для збільшення експорту готової продукції.
Створення резервів продовольства	Закупівля зерна та інших продуктів у державний резерв: забезпечення продовольчої безпеки країни в разі виникнення непередбачених ситуацій. Підтримка експорту сільськогосподарської продукції: Укладання нових торговельних угод: розширення географії експорту та диверсифікація ринків збуту. Логістична підтримка експорту: сприяння транспортуванню сільськогосподарської продукції до портів та митного оформлення.

Джерело: власні дослідження

Таблиця 2

Економічні інструменти забезпечення енергетичної безпеки територіальних громад

Інструмент	Форма реалізації
Підтримка видобутку та виробництва енергоресурсів	Лібералізація ринку газу: залучення приватних інвестицій у видобуток та транспортування газу. Підтримка розвитку відновлюваних джерел енергії: створення сприятливих умов для інвестування у сонячну та вітрову енергетику.
Енергоефективність	Програми енергозбереження для населення та бізнесу: стимулювання впровадження енергоефективних технологій. Модернізація житлового фонду: зменшення енергоспоживання в побуті.
Створення резервів палива	Закупівля та зберігання нафти, газу та вугілля: Забезпечення стабільності цін та безперебійного постачання енергоресурсів.
Розвиток енергетичної інфраструктури	Ремонт та відновлення пошкоджених енергооб'єктів: забезпечення надійності енергопостачання. Будівництво нових енергетичних потужностей: збільшення виробництва електроенергії.
Диверсифікація джерел енергопостачання	Збільшення імпорту енергоносіїв з різних країн: зменшення залежності від одного постачальника.

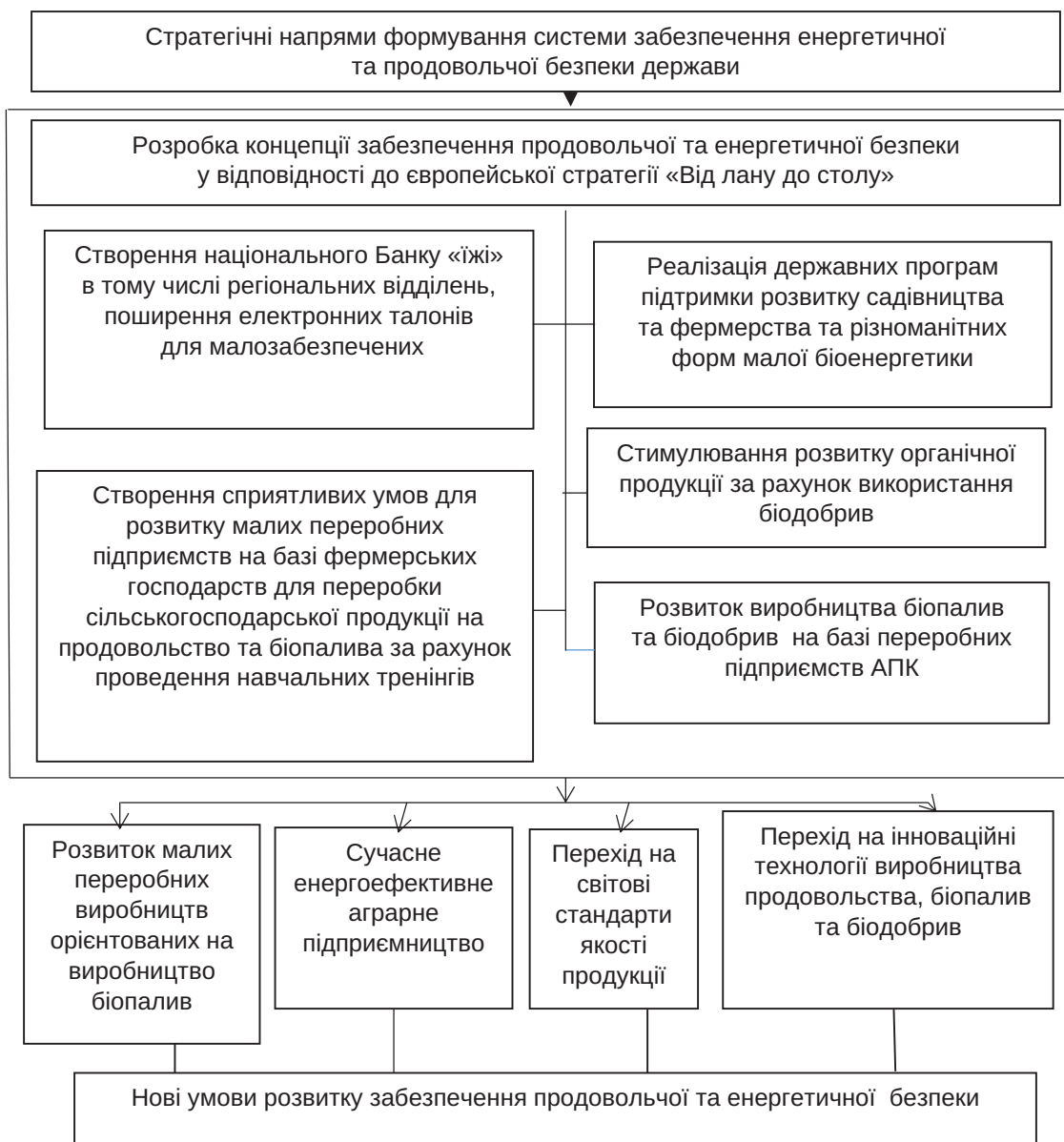
Джерело: власні дослідження

Доцільним в умовах вибору європейського курсу Україною при розробці державних програм стимулювання забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки враховувати законодавство ЄС.

Так у Стратегії «Від ферми до виделки», яка є складовою зеленого курсу, передбачено фундаментальні зрушення у сільськогосподарській політиці, що матимуть відповідні наслідки для функціонування цієї системи. Зокрема, Європейська Комісія сформувала законодавчу пропозицію щодо сталої продовольчої системи для координації спільної європейської відповіді на кризи з метою забезпечення продовольчої безпеки. Продовольча

безпека у стратегії визначена як забезпечення для кожної людини доступу до достатньої кількості поживної і сталої їжі з високими стандартами безпеки і якості, при виробництві якої підтримується здоров'я рослин і благополуччя сільськогосподарських тварин [11, с. 26].

Виходячи з проведеного аналізу, нами сформовані стратегічні напрями формування системи забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану орієнтовані на розробку концепції продовольчої та енергетичної безпеки держави в умовах воєнного стану, яка відповідала стратегії ЄС «Від лану до столу» (рис. 1).

Рис. 1. Стратегічні напрями формування системи забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану

Джерело: власні дослідження

Забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу та застосування різноманітних економічних інструментів. Уряд України вживає заходів для підтримки аграрного сектору, розвитку енергетики та забезпечення стабільності цін на основні продукти харчування та енергоносії. Однак, для досягнення довгострокової продовольчої та енергетичної безпеки необхідні додаткові інвестиції, реформи та міжнародна підтримка.

Аналіз застосовуваних економічних інструментів свідчить про комплексний підхід, який включає як пряму підтримку аграрного сектору та енергетики, так і регуляторні заходи. Проте, для досягнення стійких результатів необхідно посилити

координацію зусиль на всіх рівнях влади, розширити використання інноваційних технологій та активізувати співпрацю з міжнародними партнерами. Особливу увагу слід приділити розвитку сільських територій, підтримці малого та середнього бізнесу, а також впровадженню енергоефективних рішень.

Висновки із дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. Таким чином, зважаючи на вищевикладене в дослідженні, можна зробити висновок, що забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки територіальних громад України в умовах воєнного стану є стратегічним завданням держави. Аналіз застосовуваних економічних інструментів свідчить про комплексний підхід, що охоплює як пряму підтримку

аграрного сектору та енергетики, так і регуляторні заходи. Особливу увагу слід приділити розвитку виробництва біопалив. Цей напрям не лише сприятиме енергетичній незалежності країни, а й стимулюватиме розвиток сільського господарства та переробної промисловості.

Для досягнення стійких результатів необхідно:

- розширити виробництво біопалив через створення сприятливих умов для інвестування у виробництво біоетанолу, біодизеля та біогазу з використанням місцевої сировини;

- забезпечити розвиток підтримки сільського господарства через стимулювання вирощування енергетичних культур, таких як ріпак, соняшник, кукурудза, та забезпечити їхню переробку на біопаливо;

- забезпечити впровадження енергоефективних технологій через заохочення використання біопалив у транспорті, теплоенергетиці та інших галузях;

- створити систему підтримки малих та середніх агропідприємств через забезпечення доступу до фінансування, технологій та ринків збуту для підприємств.

Ефективне забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки неможливе без активної участі територіальних громад і громадянського суспільства. Саме на місцевому рівні приймаються рішення, які безпосередньо впливають на життя людей. Тому важливо делегувати більше повноважень громадам, забезпечити їх фінансовими ресурсами та надати необхідну експертну підтримку. Залучення громадян до процесу прийняття рішень та контролю за виконанням програм дозволить підвищити ефективність використання ресурсів та забезпечити більшу прозорість.

Перспективним напрямом наступних досліджень є висвітлення та вдосконалення державних програм підтримки АПК.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пронько Л.М. Особливості відтворення людського капіталу сільських територій. *Продовольчі ресурси*. 2022. № 18. Т. 10. С. 266–275. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26>
2. Пронько Л.М. Соціальна політика об'єднаних територіальних громад як засіб відтворення людського капіталу сільських територій. *Економічний дискурс*. 2022. Випуск 1–2. С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2022-1-8>
3. Фурман І.В., Дмитрик В.О. Державне регулювання розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-25>
4. Фурман І.В., Рєвкова А.В., Рєвков О.А. Напрями формування системи продовольчого забезпечення населення України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63>

5. Фурман І.В., Камінний Д.В. Особливості розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. *Цифрова економіка*. 2023. № 9(09). С. 119–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.9-19>

6. Фурман І.В. Напрями впровадження зарубіжного досвіду в систему ефективної роботи органів місцевого самоврядування України в умовах децентралізації влади. *Colloquium-journal*. 2020. № 22 (74). Czesc 2. P. 47–62.

7. Hontaruk Y., Furman I., Bondarenko V., Riabchuk A., Nepochatenko O. Production of biogas and digestate at sugar factories as a way of ensuring the energy and food security of Ukraine. *Polityka Energetyczna*. 2024. Vol. 27, № 2. P. 195–210. DOI: 10.33223/epj/185210

8. Токарчук Д.М., Пронько Л.М. Особливості утворення відходів на сільських територіях і методика розробки програми поводження з ними. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 3 (65). С. 21–41. DOI: 10.37128/2411-4413-2023-3-2

9. Підвальна О.Г., Колесник Т.В., Коваль Н.І. Державне регулювання розвитку територіальних громад регіону в умовах воєнного стану. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 1. С. 142–159. DOI: 10.37128/2411-4413-2024-1-10

10. Федірець О.В., Колесник Т.В., Дідур Г.І. Удосконалення державного управління соціально-економічним розвитком агропродовольчої сфери в умовах посилення соціальної відповідальності бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 1 (271). С. 114–124. DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-271-114-124

11. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості агропродовольчого комплексу України. За редакцією член-кореспондента НАН України Л.В. Шинкарук. Монографія. Київ. 2022. 307 с.

REFERENCES:

1. Pronko, L.M. (2022). Osoblyvosti vidtvorennia liudskogo kapitalu silskykh terytorii [Features of reproduction of human capital in rural areas]. *Ekonomichni nauky* [Economic Sciences], 10(18). DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26> [in Ukrainian]
2. Pronko, L.M. (2022). Sotsial'na polityka ob'iednanykh terytorial'nykh hromad yak zasib vidtvorennia liudskogo kapitalu silskykh terytorii [Social policy of united territorial communities as a means of reproducing human capital in rural areas]. *Prodovol'chi resursy* [Food Resources], 10(18). DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26> [in Ukrainian]
3. Furman I.V., Dmytryk V.O. (2024). Derzhavne rehuliuвання rozvytku fermerskykh hospodarstv v umovakh voiennoho stanu [State regulation of the development of farms under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, Vypusk 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-25> [in Ukrainian]
4. Furman I.V., Revkova A.V., Revkov O.A. (2023). Napriamy formuvannia systemy prodovolchoho zabezpechennia naseleння Ukrainy v umovakh viiskovoho stanu [Directions for the formation of the food supply system for the population of Ukraine under martial law].

Ekonomika ta suspilstvo, Vypusk 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63> [in Ukrainian]

5. Furman I.V., Kaminnyi D.V. (2023). Osoblyvosti rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh viiskovoho stanu [Peculiarities of the development of territorial communities in the conditions of martial law]. *Tsyfrova ekonomika*. № 9(09). P. 119–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.9-19> [in Ukrainian].

6. Furman, I.V. (2020). Napriamy vprovadzhennia zarubizhnoho dosvidu v systemu efektyvnoi roboty orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy v umovakh detsentralizatsii vlady. [Directions of introduction of foreign experience into the system of effective work of local self-government bodies of Ukraine in the conditions of decentralization of power]. *Colloquium-journal*, 2, 47–61 [in Poland].

7. Hontaruk Y., Furman I., Bondarenko V., Riabchuk A., Nepochatenko O. (2024). Production of biogas and digestate at sugar factories as a way of ensuring the energy and food security of Ukraine. *Polityka Energetyczna*, vol. 27, № 2, pp. 195–210. DOI: [10.33223/epj/185210](https://doi.org/10.33223/epj/185210) [in Poland].

8. Tokarchuk D.M., Pronko L.M. (2023). Osoblyvosti utvorennia vidkhodiv na silskykh terytoriiakh i metodyka rozrobky prohramy povodzhennia z nymy [Peculiarities of waste generation in rural areas and methods of developing a waste management program]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky*

i praktyky – Economics, finance, management: topical issues of science and practice, 3 (65), 21–41. DOI: [10.37128/2411-4413-2023-3-2](https://doi.org/10.37128/2411-4413-2023-3-2) [in Ukrainian].

9. Pidvalna O.H., Kolesnyk T.V., Koval N.I. (2024). Derzhavne rehuliuвання rozvytku terytorialnykh hromad rehionu v umovakh voiennoho stanu [State regulation of the development of territorial communities of the region under martial law]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* [Economics, finance, management: topical issues of science and practice], 1, 142–159. DOI: [10.37128/2411-4413-2024-1-10](https://doi.org/10.37128/2411-4413-2024-1-10) [in Ukrainian]

10. Fedirets O.V., Kolesnyk T.V., Didur H.I. (2024). Udoskonalennia derzhavnogo upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom ahroprodovolchoi sfery v umovakh posylennia sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu [Improvement of state management of socio-economic development of the agro-food sector in conditions of strengthening the social responsibility of business]. *Aktualni problemy ekonomiky Actual problems of the economy*, 1 (271), 114–124. DOI: [10.32752/1993-6788-2024-1-271-114-124](https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-271-114-124) [in Ukrainian].

11. Prodovolcha bezpeka: sivitovi tendentsii ta mozhlyvosti ahroprodovolchoho kompleksu Ukrainy [Food security: global trends and possibilities of the agro-food complex of Ukraine]. Za redaktsiieiu chlen-korespondenta NAN Ukrainy L.V. Shynkaruk. Monohrafiia. Kyiv. 2022. 307p. [in Ukrainian]